

İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarında Reaktif ve Proaktif Saldırganlık: Okul Psikolojik Danışmanlarının Görüş ve Yaklaşımları*

Reactive and Proactive Aggression in Elementary and High Schools: School Counselors' Views and Approaches

Aslı Uz Baş¹
F. Selda Öz²
Zekavet Topçu Kabasakal³

Özet

Okul psikolojik danışmanlarının okul ortamlarında karşı karşıya geldikleri en önemli davranışsal sorunlardan biri saldırganlıktır. Bu araştırmanın genel amacı, okul psikolojik danışmanlarının reaktif ve proaktif saldırganlık hakkındaki görüş ve yaklaşımlarını değerlendirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ili metropol ilçelerinde bulunan ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan 208 (152 kadın, 56 erkek) okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Sonuçlar, tüm eğitim kademelerinde reaktif saldırganlığın proaktif saldırganlığa göre daha yaygın olduğunu, okul psikolojik danışmanlarının her iki saldırganlık türü hakkındaki bilgi düzeylerini kısmen yeterli olarak algıladıklarını ve yıllar içerisinde reaktif saldırganlığın artmak eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Reaktif saldırganlık; proaktif saldırganlık; okul psikolojik danışmanları

Abstract

Aggressiveness is one of the most common problems in school settings. The purpose of this study was to explore school counselors' views and knowledge about reactive and proactive aggression. The sample of the study included 208 teachers (152 female and 56 male) in elementary and high schools in İzmir. Results indicated that reactive aggression was more common than proactive aggression in all school settings. Additionally, the findings showed that a majority of school counselors perceived their levels of knowledge about both types of aggression as relatively competent. Lastly, the respondents reported that there has been a trend over time toward increased incidents of reactive and proactive aggression.

Key words: Reactive aggression; proactive aggression; school counselors

*Bu çalışma 3-5 Ekim 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir, e-mail: asliuzbas@gmail.com

² Dr., Karşıyaka Suzan Divrik Kız Teknik ve Meslek Lisesi Okul Psikolojik Danışmanı, İzmir, e-mail: seldaoz.oz@gmail.com

³ Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir, e-mail: zekavetkabasakal@gmail.com

Giriş

Okul psikolojik danışmanlarının okul ortamlarında karşılaştıkları en önemli davranışsal sorunlardan biri saldırganlıktır. Çocuklarda ve ergenlerde saldırgan davranışları önleme ve müdahale etmeye yönelik etkili yaklaşımlar sergilemek için saldırgan davranışların alt tiplerini bilmek ve farklı saldırganlık tiplerine özgü yaklaşımları sunmak gerekmektedir. Saldırganlık, araştırmacılarca yıllardır farklı şekillerde sınıflandırılmakla birlikte, yaygın sınıflandırmalardan birisi de reaktif (düşmanca) saldırganlığa karşılık proaktif (araçsal) saldırganlıktır. Reaktif saldırganlığa karşılık proaktif saldırganlık ayrımı, yaklaşık olarak son yirmi yıldır, bazı araştırmacıların, saldırgan davranışın gelişimsel öyküsü, öncülleri ve sonuçları dikkate alınarak biçimi ve işlevine göre sınıflandırılabilmesine dair görüşleri üzerine temellenmektedir (Brendgen, Vitaro, Boivin, Dionne, & Perusse, 2006; Vitaro, Brendgen, & Barker, 2006). Bu görüşe göre, saldırgan davranış altında yatan motivasyona ya da işlevine göre reaktif ve proaktif saldırganlık olarak sınıflandırılmaktadır. Proaktif ve reaktif saldırganlığın farklı sosyal-bilişsel işleme mekanizmaları (Crick & Dodge, 1996; Poulin & Boivin, 1999), şiddet ve davranım bozukluklarıyla ilişkilerine dair farklı özellikleri (Marsee & Frick, 2007; Pulkkinen, 1996; Vitaro, Gendreau, Tremblay, & Oligny, 1998) ve farklı gelişimsel öyküleri olduğu (Crick & Dodge, 1996) görülmektedir.

Reaktif Saldırganlığa karşılık proaktif saldırganlık

Reaktif saldırganlık derhal ve muhtemelen yanlış algılanan bir tehdide yönelik öfkeli, otomatik ve savunucu bir tepkidir (Hubbard, Dodge, Cillessen, Coie, 2001). Reaktif saldırganlığın kuramsal çatısı engellenme (früstrasyon) saldırganlık modeline dayanmaktadır (Berkowitz, 1989). Bu modele göre, engellenmeler hoşça gitmeyen durumlardır ve olumsuz duyguların ve saldırgan eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olurlar. İstenen bir amaca ulaşmak konusunda yaşanan beklenmedik bir başarısızlık, beklenen bir başarısızlıktan daha rahatsızlık vericidir ve bu nedenle saldırganlığı daha güçlü olarak harekete geçirir. Sosyal bilgiyi-işleme modeline göre, reaktif saldırganlar sosyal uyarıcıları ve arkadaşlarının belirgin olmayan davranışlarını yanlış anlamak ve bu davranışlara düşmanca niyetler yüklemek eğilimindedirler (Crick & Dodge, 1996).

Proaktif saldırganlık ise bir akranını etkilemek ya da zorlamak için kasıtlı olarak sergilenen, provoke edilmemiş, amaç yönelimli bir davranıştır (Hubbard, Dodge, Cillessen, Coie, 2001). Proaktif saldırganlığın kuramsal temeli sosyal öğrenme kuramına dayanmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı saldırgan davranışın gözlemsel öğrenme süreçleri

aracılığıyla edinildiğini iddia etmektedir (Anderson & Bushman, 2002). Proaktif saldırganlık dışsal pekiştiriciler tarafından kontrol edilmektedir. Reaktif saldırganlıktan farklı olarak, proaktif saldırganlık duygu yüklü değildir ve tehdide yönelik savunucu bir tepkiyle karakterize değildir. Onun yerine, oldukça organize, soğukkanlı ve kasıtlı bir davranış olarak tanımlanır (Hubbard, Dodge, Cillessen, Coie, 2001). Sosyal bilgiyi-işleme modeline göre, proaktif saldırganlar, saldırgan davranmanın, olumlu sonuçları beraberinde getireceğine inanırlar (Crick & Dodge, 1996). Proaktif saldırganlık, yıkıcı, merhametsiz ve içselleştirilmiş doğasından dolayı genellikle iki saldırganlık alt tipinin daha ciddi olanı şeklinde değerlendirilir.

Saldırganlığın reaktif-proaktif saldırganlık olarak iki boyutlu yapısı farklı kültürlerde yapılan araştırmalarla doğrulanmıştır (Fossati ve ark., 2009; Fung, Raine & Gao, 2009; Raine ve ark., 2006; Uz-Baş & Yurdabakan, 2011). Reaktif ve proaktif saldırganlık farklı önleme ve müdahale yöntemleri gerektirmektedir. Reaktif saldırganlar, benlik saygısını geliştirmeye yönelik psikolojik danışmanlık yaklaşımlarından en üst düzeyde yararlanabilmektedir. Bu sayede diğerleriyle kurdukları günlük etkileşimlerde kendilerini tehdit edilmiş hissetmeleri ve aşırı savunucu tepkide bulunma eğilimleri azalmaktadır (McAdams, Shillingford, & Trice-Black, 2011). Proaktif saldırganlar ise bir yandan diğerlerini kullanarak kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını ve kişisel kazançlar elde etmelerini engelleyen, diğer taraftan sosyal açıdan kabul görecektir şekilde diğerleriyle etkileşimlerini geliştiren psikolojik danışma yaklaşımlarından en etkili şekilde yararlanmaktadır (Brown & Parsons, 1998).

Okullarda görev yapan okul psikolojik danışmanları, öğretmenler ve okul yöneticileri her sınıf düzeyinde reaktif ve proaktif saldırganlık olaylarıyla karşı karşıya gelebilmektedir. Etkili olarak tepkide bulunmak için, tüm okul personelinin saldırganlık alt tipleri ile bağlantılı önleme ve müdahale yöntemleri konusunda uygun şekilde bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri önem taşımaktadır (McAdams & Lambie, 2003). Okullarda görev yapan yönetici, öğretmen ve psikolojik danışmanların reaktif ve proaktif saldırganlık davranışlarını yeterli düzeyde tanıyıp tanımadıklarını ve bu saldırganlık türlerine özgü önleme ve müdahale yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını konu alan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde, McAdams (2002) okul müdürleri, müdür yardımcıları ve duygusal bozukluğu olan çocuk ve ergenlerle çalışan klinisyenlerle yaptığı çalışmasında, reaktif ve proaktif saldırganlığın yıllar içerisinde artmak eğiliminde olduğunu, özellikle ilköğretim düzeyinde proaktif saldırganlığın belirgin düzeyde arttığını, her iki saldırganlık türünün yaygınlığı açısından cinsiyetlere göre bir farklılaşma olmadığını ve katılımcıların

çoğunluğunun saldırganlık türleri hakkında bilgi sahibi olduklarını saptamıştır. Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise Uz-Baş ve Kabasakal (2010), ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre, tüm eğitim kademelerinde reaktif saldırganlığın proaktif saldırganlığa göre daha yaygın olduğunu, her iki saldırgan davranışı erkeklerin kızlara göre daha sık sergilediğini, ilköğretim okullarında reaktif ve proaktif saldırganlığın en çok oyun alanlarında, lise düzeyinde ise reaktif saldırganlığın en çok okul koridorlarında, proaktif saldırganlığın ise okul dışında sergilendiğini, öğretmenlerin çoğunun her iki saldırganlık türüne yönelik bilgi düzeylerini ve müdahale yaklaşımları konusundaki yeterliklerini kısmen yeterli olarak algıladıklarını bulmuşlardır.

Bu araştırmanın genel amacı, okul psikolojik danışmanlarının görüşlerine göre ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında reaktif ve proaktif saldırganlığın yaygınlığını değerlendirmek ve bu saldırganlık türlerini okul psikolojik danışmanlarının ne düzeyde tanıdıklarını, bu saldırganlık türlerine yönelik hangi önleme ve müdahale yaklaşımlarını sergilediklerini incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde ayrıca, reaktif ve proaktif saldırganlıkta görülen cinsiyet farklılıklarının, bu saldırganlık türlerinin hangi ortamlarda daha çok sergilendiğinin ve yıllar içerisinde görülme sıklığındaki eğilimlerin okul psikolojik danışmanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Saldırganlık, okul ortamlarında yaygın problem alanlarından biri olup, çocukların eğitsel, kişisel ve sosyal gelişimleri üzerinde önemli olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Bu bakımdan araştırmadan elde edilecek sonuçların öğrencilerin saldırgan davranışlarını anlama, uygun önleme ve müdahale yaklaşımlarını planlama ve uygulama konusunda araştırmacılara ve okullarda görev yapan psikolojik danışmanlara ışık tutması beklenmektedir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ili metropol ilçelerinde bulunan ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan 208 (152 kadın, 56 erkek) okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Katılımcıların 120’si (% 58) Psikolojik Danışma ve Rehberlik, 52’si (% 25) Psikoloji, 18’i (% 9) Eğitim Programları ve Öğretim, 9’u (% 4) Eğitimde Psikolojik Hizmetler, 5’i (% 2) Eğitim Yönetimi, Teftişi ve Planlaması, 3’ü (% 1.5) Felsefe ve 1’i (% 0.5) Pedagoji bölümünden mezundur. Katılımcıların yaşları 24 ile 55 arasında değişmektedir (\bar{X} =38.38, sd=5.71).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket kullanılmıştır. Anketin geliştirilmesi sürecinde konu ile ilgili önceki çalışmalar dikkate alınmıştır (McAdams, Schmidt, & Christopher, 2007; McAdams, Shillingford, & Trice-Black, 2011). Uygulama öncesinde geliştirilen anketin kapsam geçerliği ile ilgili olarak uzman kanısına başvurulmuştur (Büyüköztürk, 2005). Bu amaçla hazırlanan anket soruları ile ilgili olarak Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanında görev yapan dört öğretim elemanının görüşleri alınmıştır. Uzmanların görüşleri doğrultusunda ankete son şekli verilmiştir. Ankette, okul psikolojik danışmanlarına reaktif ve proaktif saldırganlıkla ilişkili olarak yöneltilen sorular sekiz başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, (a) reaktif ve proaktif saldırganlığın okul ortamlarında göreceli sıklığı, (b) her bir saldırganlık türünün görülme sıklığı, (c) saldırgan davranışların görüldüğü ortamlar, (d) her bir saldırganlık türünün cinsiyete göre yaygınlığı, (e) her bir saldırganlık türünün yıllar içerisinde görülme sıklığı eğilimleri, (f) okul psikolojik danışmanlarının konu ile ilgili bilgi düzeylerine yönelik algıları ile (g) önleme ve müdahale yaklaşımları konusundaki yeterlik algıları ve son olarak (h) okul psikolojik danışmanlarının her bir saldırganlık türüne yönelik olarak sundukları hizmetlerdir. Ayrıca katılımcıların yaşı, cinsiyeti, hizmet yılı, mezun oldukları bölüm ve görev yaptıkları eğitim kademesine ilişkin veriler toplanmıştır. Anketin giriş kısmında katılımcılara reaktif ve proaktif saldırganlığın ne olduğunu içeren bir açıklama sunulmuştur.

İşlem

Araştırmaya ait veriler 2010-2011 öğretim yılının güz döneminde toplanmıştır. Okul psikolojik danışmanlarına internet üzerinden elektronik posta adresleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Katılımcılar araştırmanın amaç ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiş ve gönüllülük esasına göre araştırmaya katılmışlardır.

Verilerin analizi

Verilerin analizi aşamasında, araştırmacıların anket sorularına vermiş oldukları yanıtların değerlendirilmesinde frekans ve yüzdeler dağılımlar tablolaştırılarak sunulmuştur. Eğitim kademesine göre değerlendirilen veriler için çapraz tablolar kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 15.0 programı kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında okul psikolojik danışmanlarından görev yaptıkları okullarda gözlemledikleri reaktif ve proaktif saldırganlık olaylarının göreceli sıklığını değerlendirmeleri

istenmiştir. Okul psikolojik danışmanlarının yanıtları Tablo 1’de sunulmuştur. Buna göre, reaktif saldırganlığın gerek ilköğretim, gerekse ortaöğretim düzeyinde daha sık gözlemlendiği anlaşılmaktadır. İlköğretim düzeyinde reaktif saldırganlığın daha sık ortaya çıktığını belirten psikolojik danışmanların oranı % 73.5 iken, bu oran ortaöğretim düzeyinde % 55’dir.

Tablo 1

Öğretim Kademesine Göre Saldırganlık Türünün Yaygınlığı

	Reaktif Saldırganlık		Proaktif Saldırganlık		Aynı Sıklıkta	
	f	%	f	%	f	%
İlköğretim (n = 147)	108	73.5	37	25.2	2	1.3
Ortaöğretim (n = 60)	33	55.0	27	45.0	0	-
Toplam (n = 207)	141	68.1	64	30.9	2	1.0

Araştırmadan elde edilen sonuçlar hem ilköğretim okullarında hem de ortaöğretim okullarında en sık görülen saldırganlık türünün reaktif saldırganlık olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, önceki çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Raine ve ark., 2006; Fung, Raine & Gao, 2009; Fossati ve ark., 2009; Uz-Baş & Kabasakal, 2010).

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, reaktif ve proaktif saldırganlık olaylarının görülme sıklığıdır. Sonuçlar, okul psikolojik danışmanlarının çoğunluğuna göre bir öğretim yılı içerisinde reaktif saldırganlıkla ilişkili çok sayıda olayın (% 66.7), ortaöğretim düzeyinde ise birkaç olayın (% 57.4) ortaya çıktığını göstermektedir. Diğer taraftan proaktif saldırganlıkla ilişkili olayların sıklığına ilişkin yanıtlar incelendiğinde, gerek ilköğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların (% 84.9) gerekse ortaöğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların büyük çoğunluğu (% 82) proaktif saldırganlığa ilişkin yıl içerisinde birkaç olayın ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Sonuçlar Tablo2’de sunulmuştur

Tablo 2

Öğretim Kademesine Göre Reaktif ve Proaktif Saldırganlık Olaylarının Sıklığı

	Bir olay		Birkaç olay		Çok sayıda olay	
	f	%	f	%	f	%
<i>İlköğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	1	0.6	48	32.7	98	66.7
Proaktif Saldırganlık	17	11.6	124	84.9	5	3.4
<i>Ortaöğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	3	4.9	35	57.4	23	37.7
Proaktif Saldırganlık	11	18.0	50	82.0	0	-
<i>Toplam</i>						
Reaktif Saldırganlık	4	1.9	83	39.9	121	58.2
Proaktif Saldırganlık	28	13.5	174	84.1	5	2.4

Saldırgan davranışların görülme sıklığı oranları değerlendirildiğinde proaktif saldırganlıkla ilgili bulguların öğretim kademesine göre benzerlik gösterdiği söylenebilir. Her iki eğitim kademesinde de yıl içerisinde sadece birkaç olayın gözlemlendiği belirtilmiştir. Reaktif saldırganlıkla ilgili sonuçlar ise öğretim kademesine göre farklı sonuçlar ortaya koymuştur. İlköğretim düzeyinde okul psikolojik danışmanlarının çoğu, yıl içerisinde çok sayıda reaktif saldırganlık olayının olduğunu belirtirken, ortaöğretim düzeyinde katılımcıların çoğu yıl içerisinde yalnızca birkaç reaktif saldırganlık olayı gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu durum reaktif saldırganlığın ilköğretim düzeyinde daha sık ortaya çıkan bir saldırganlık türü olduğuna işaret etmektedir. İlköğretim düzeyinde reaktif saldırganlığın, proaktif saldırganlığa göre daha yaygın olmasına ilişkin bulgular daha önceki çalışmalarda elde edilen bulguları desteklemektedir (McAdams, 2002; Uz-Baş & Yurdabakan, 2011).

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, reaktif ve proaktif saldırganlık davranışlarını daha çok kimlerin sergilediğidir. Sonuçlar, ilköğretim düzeyinde çalışan okul psikolojik danışmanlarının çoğunluğuna (% 63.3) göre, ortaöğretim düzeyinde ise psikolojik danışmanların yarısına yakın bir kısmına (% 45.3) göre erkek öğrencilerin daha fazla reaktif saldırgan davranış sergilediğini göstermektedir. Proaktif saldırganlığa ilişkin yanıtlar incelendiğinde, ilköğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların yarısından fazlasına (% 57.3), ortaöğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların ise yaklaşık olarak yarısına (% 51.7) göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla proaktif saldırganlık davranışları sergilemektedir. Sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3

Öğretim Kademesine Göre Reaktif ve Proaktif Saldırgan Davranışları Sergileyenler

	Kızlar		Erkekler		Her iki cins	
	f	%	f	%	f	%
<i>İlköğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	48	32.7	93	63.3	6	4.1
Proaktif Saldırganlık	41	28.7	82	57.3	20	14.0
<i>Ortaöğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	24	39.3	28	45.3	9	14.8
Proaktif Saldırganlık	15	25.0	31	51.7	14	23.3
<i>Toplam</i>						
Reaktif Saldırganlık	72	34.6	121	58.2	15	7.2
Proaktif Saldırganlık	56	27.6	113	55.7	34	16.7

Reaktif ve proaktif saldırganlık davranışlarında cinsiyet farklılıklarına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, erkeklerin her iki tür saldırganlık türünü daha çok sergiledikleri görülmektedir. Bu bulgu Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerle yapılan önceki bir çalışmanın sonuçları ile paraleldir (Uz-Baş & Kabasakal, 2010). Benzer şekilde Türkiye’de yapılan ve öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerine dayalı bir diğer çalışmada da ilköğretim okullarında erkek öğrencilerin her iki saldırganlık ölçek puanlarından kız öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur (Uz-Baş & Yurdabakan, 2011). Diğer taraftan, McAdams (2002) tarafından yapılan bir çalışma her iki saldırganlık türünün yaygınlığı açısından cinsiyetlere göre bir farklılaşmanın olmadığını bildirmektedir. Çin’de yapılan bir diğer çalışmada (Fung, Raine & Gao, 2009) ise, 11-15 yaş düzeyindeki erkek öğrencilerin proaktif saldırganlık puanlarının kızlara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunurken, reaktif saldırganlık puanları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada cinsiyete göre saldırganlık türlerinin görülme sıklığına ilişkin oranlara bakıldığında proaktif saldırganlık puanları açısından oranlar yaklaşık olarak erkekler lehine 2/1 kadarken, reaktif saldırganlık için ortaöğretim düzeyindeki oranlar birbirine yakındır. Sonuçlar ortaöğretim düzeyinde kızların reaktif saldırgan davranışlarındaki artışa işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, reaktif ve proaktif saldırganlık davranışlarının en çok sergilendiği ortamlardır. Sonuçlar, hem ilköğretim düzeyindeki (% 46.3) hem de ortaöğretim düzeyindeki okul psikolojik danışmanlarının yaklaşık olarak yarısına göre (% 49.2) reaktif saldırganlığın en çok koridorlarda sergilendiğini göstermektedir. Diğer taraftan proaktif saldırganlığın en çok sergilendiği ortamlara ilişkin

yanıtlar incelendiğinde, gerek ilköğretim düzeyinde (% 82.3) gerekse ortaöğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların büyük çoğunluğuna göre (% 80.3) proaktif saldırganlık davranışlarının diğer ortamlarda (okul yolunda, okul giriş kapısının önünde, okul dışındaki kafeteryalarda, vb) sergilendiğine işaret etmektedir. Sonuçlar Tablo 4’da sunulmuştur.

Saldırgan davranışların sergilendikleri ortamlarla ilişkili sonuçlar, reaktif saldırganlığın daha çok koridorlar ve okul bahçesinde, proaktif saldırganlığın ise okula geliş yolu ve okul çevresi gibi okul dışındaki ortamlarda sergilendiğini göstermektedir. Sonuçlar öğretmenlerle yürütülen önceki bir çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir (Uz-Baş & Kabasakal, 2010).

Tablo 4

Öğretim Kademesine Göre Reaktif Saldırgan Davranışların Sergilendiği Ortamlar

	Sınıf		Koridorlar		Okul bahçesi		Diğer	
	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>İlköğretim</i>								
Reaktif Saldırganlık	5	3.4	68	46.3	64	43.5	10	6.8
Proaktif Saldırganlık	3	2.0	2	1.4	21	14.3	121	82.3
<i>Ortaöğretim</i>								
Reaktif Saldırganlık	5	8.2	30	49.2	25	41.0	1	1.6
Proaktif Saldırganlık	2	3.3	2	3.3	8	13.1	49	80.3
<i>Toplam</i>								
Reaktif Saldırganlık	10	4.8	98	47.1	89	42.8	11	5.3
Proaktif Saldırganlık	5	2.4	4	1.9	29	13.9	170	81.7

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, reaktif ve proaktif saldırganlık davranışlarının geçmişten günümüze görülme sıklığıdır. Sonuçlar, ilköğretim düzeyindeki okul psikolojik danışmanlarının çoğuna (% 61.1), ortaöğretim düzeyindeki psikolojik danışmanların yaklaşık olarak yarısına göre (% 49.2) reaktif saldırganlık davranışlarının artmakta olduğunu göstermektedir. Proaktif saldırganlık davranışlarının geçmişten günümüze görülme sıklığına ilişkin yanıtlar incelendiğinde, gerek ilköğretim düzeyindeki (% 81.9) gerekse ortaöğretim düzeyinde psikolojik danışmanların büyük çoğunluğunun (% 77) proaktif saldırgan davranışların yıllar içerisinde aynı sıklıkta görüldüğüne işaret etmektedir. Sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5

Öğretim Kademesine Göre Reaktif Saldırgan Davranışların Geçmişten Günümüze Görülme Sıklığı

	Artış		Düşüş		Aynı sıklıkta görülme	
	f	%	f	%	f	%
<i>İlköğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	88	61.1	1	0.7	55	38.2
Proaktif Saldırganlık	25	17.4	1	0.7	118	81.9
<i>Ortaöğretim</i>						
Reaktif Saldırganlık	30	49.2	4	6.6	27	44.3
Proaktif Saldırganlık	9	14.8	5	8.2	47	77.0
<i>Toplam</i>						
Reaktif Saldırganlık	118	57.6	5	2.4	82	40.0
Proaktif Saldırganlık	34	16.6	6	2.9	165	80.5

Saldırganlık türlerinin görülme sıklığındaki eğilimlerle ilgili sonuçlar, her iki öğretim kademesinde de reaktif saldırganlığın yıllar içerisinde artmak eğiliminde olduğunu, proaktif saldırganlığın ise aynı sıklıkta görüldüğünü göstermektedir. Bu sonuçlar Türkiye’de ve öğretmenlerle yürütülen önceki bir çalışmanın bulgularıyla paralellik gösterirken (Uz-Baş & Kabasakal, 2010), yurt dışında yapılan bir çalışmanın bulgularından farklılık göstermektedir (McAdams & Lambie, 2003). Bu çalışmada reaktif saldırganlık yanında proaktif saldırganlığın da artış gösterdiği, özellikle de ilköğretim düzeyinde proaktif saldırganlığın anlamlı düzeyde arttığı bildirilmektedir. Elde edilen farklı sonuçlar saldırganlık türlerinin görülme sıklığı üzerinde kültürel farklılıkların etkisini düşündürmektedir. Çeşitli araştırmalar farklı türdeki saldırgan davranışlar üzerinde kültürel farklılıkların etkisini bildirmektedir (Rahman, 2009; Walker, 2010).

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, reaktif ve proaktif saldırganlık hakkındaki bilgi düzeyleri ile müdahale yaklaşımlarına ilişkin yeterlilik algılarıdır. Sonuçlar, okul psikolojik danışmanlarının, hem reaktif (% 61.5) hem de proaktif (% 83.2) saldırganlık hakkında bilgi düzeylerini kısmen yeterli algıladıklarını göstermektedir. Aynı zamanda okul psikolojik danışmanlarının, gerek reaktif (% 82.1) gerekse proaktif (% 90.3) saldırganlığa yönelik müdahale yaklaşımları konusunda kendilerini kısmen yeterli olarak algıladıkları görülmektedir. Sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

Okul psikolojik danışmanlarının saldırganlık türleri hakkında bilgi düzeyleri ve müdahale yaklaşımlarına ilişkin yeterlilik algıları

Saldırganlık Türü	<i>Bilgi Düzeyine İlişkin Yeterlik Algısı</i>					
	Yetersiz		Kısmen Yeterli		Yeterli	
	f	%	f	%	f	%
Reaktif	2	1.0	128	61.5	78	37.5
Proaktif	6	2.9	173	83.2	29	13.9

	<i>Müdahale Yaklaşımlarına İlişkin Yeterlik Algısı</i>					
	Yetersiz		Kısmen Yeterli		Yeterli	
	f	%	f	%	f	%
Reaktif	2	1.0	170	82.1	35	16.9
Proaktif	4	1.9	187	90.3	16	7.7

Okul psikolojik danışmanlarının saldırganlık türlerini tanıma konusundaki bilgi düzeylerini algılayış biçimlerine ilişkin bulgular, katılımcıların çoğunluğunun her iki saldırganlık türü ile bilgi düzeylerini kısmen yeterli algıladıklarını göstermektedir. Benzer şekilde okul psikolojik danışmanlarının önleme ve müdahale yaklaşımları ile ilgili yeterlik algıları değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunluğunun kendilerini kısmen yeterli algıladıkları görülmektedir. Farklı eğitim düzeyindeki okullarda çalışan okul psikolojik danışmanları ile yapılan önceki bir çalışmada McAdams, Shillingford ve Trice-Black (2011) katılımcıların yalnızca % 18'inin kendilerini iki saldırganlık türü hakkında yeterli bilgiye sahip olarak, % 47.50'sinin ise genel düzeyde bilgi sahibi olarak algıladıklarını bulmuştur. Katılımcıların geriye kalan % 34.50'si bu iki saldırganlık türü hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Reaktif ve proaktif saldırganlık türlerine ilişkin yanıtlar ayrı ayrı değerlendirildiğinde dikkati çeken bir sonuç ise proaktif saldırganlıkla ilgili oranların her iki karşılaştırmada da reaktif saldırganlığa göre daha düşük olmasıdır. Bir diğer deyişle, proaktif saldırganlık okul psikolojik danışmanlarının hem bilgi düzeyleri, hem de önleme ve müdahale yaklaşımları konusunda kendilerini daha az yeterli algıladıkları bir saldırganlık türüdür.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen son soru, reaktif ve proaktif saldırganlığa yönelik önleme ve müdahale yaklaşımlarının neler olduğudur. Sonuçlar, psikolojik danışmanların reaktif saldırganlığa yönelik önleme ve müdahale yaklaşımlarından en çok aileye yönelik hizmetleri (% 59.1) daha sonra bireysel psikolojik danışmanlığı (% 50.0) uyguladıklarını göstermektedir. Psikolojik danışmanların proaktif saldırganlığa yönelik

önleme ve müdahale yaklaşımları incelendiğinde, benzer şekilde birinci sırada aileye yönelik hizmetler (% 58.1) yer alırken ikinci sırada bireysel psikolojik danışmanlık (% 48.07) yer almaktadır. Grup rehberliği ve grupla psikolojik danışma hizmeti verdiklerini belirten okul psikolojik danışmanlarının oranları oldukça düşüktür. Sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7

Okul psikolojik danışmanlarının reaktif ve proaktif saldırganlığa yönelik önleme ve müdahale yaklaşımları

Önleme ve müdahale yaklaşımı	Reaktif Saldırganlık		Proaktif Saldırganlık	
	f	%	f	%
Bireysel psikolojik danışmanlık	104	50.0	100	48.07
Grupla psikolojik danışmanlık	14	6.7	13	6.25
Grup rehberliği	21	10.0	18	8.6
Ailelere yönelik hizmetler	123	59.1	121	58.1
<i>Diğer</i>				
Emniyetle işbirliği	1	0.4	-	-
Disiplin kuruluna yönlendirme	2	0.9	-	-
Öğretmen eğitimi	4	1.9	2	0.9

Araştırmadan elde edilen bu bulgunun, katılımcıların saldırganlık türlerine ilişkin önleme ve müdahale yaklaşımları konusundaki yeterlik algılarını değerlendiren ve yukarıda sunulan bir önceki araştırma bulguları ile bir ölçüde çeliştiği söylenebilir. Katılımcıların çoğu kendilerini kısmen yeterli ve geri kalanlarının büyük çoğunluğu ise yeterli algıladıklarını ifade etmekle birlikte, iki farklı saldırganlık türüne yönelik olarak verdikleri hizmetlere ilişkin yanıtlar önemli ölçüde benzerlik taşımaktadır. Bunun yanında, grupla yapılan çalışmalara ilişkin elde edilen oranların çok düşük olması da katılımcıların önleme ve müdahale yaklaşımları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını düşündürmektedir. Çocuk ve ergenler arasındaki saldırganlığa yönelik etkili önleme ve müdahale çalışmalarının saldırganlık türüne özgü farklı yöntemleri içermesi gerekmektedir. Reaktif saldırganlık, gerçek ya da algılanan bir provokasyona yönelik savunucu bir tepki olması, dürtüsel ve planlanmamış bir davranış biçimi olması gibi özelliklerinden dolayı, sosyal beceri eğitimi, bilişsel yeniden yapılandırma, uyarıcı kontrolü ve kendini kontrol eğitimi gibi müdahaleler gerektirmektedir (McAdams, Shillingford, & Trice-Black, 2011). Proaktif saldırganlık ise zaman içerisinde öğrenilmiş bir davranış olması, güç ve kontrol kazanma gibi içsel süreçler tarafından harekete geçirilmesi gibi özelliklerinden dolayı, müdahale yaklaşımlarının, proaktif saldırganlığın yararlarını azaltacak şekilde prososyal davranışların öğretilmesi, sosyal beceriler ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ve ahlaki/moral değerlerin eğitimi gibi yaklaşımları içermesi gerekmektedir (Brown & Parsons, 1998). Ayrıca, müdahale

yaklaşımlarına ailenin katılımı özellikle proaktif saldırganlığın azaltılmasına yönelik çalışmaların önemli bir bileşeni olmalıdır (McAdams & Lambie, 2003; McAdams, 2002).

Sonuç ve Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında okuyan öğrenciler arasında saldırganlığın yaygın bir problem alanı olduğunu bildiren önceki araştırma bulguları, okul psikolojik danışmanlarının bakış açılarından elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak, reaktif saldırganlığın özellikle ilköğretim okullarında yaygın bir problem alanı olduğu söylenebilir. İki saldırganlık türü arasında daha ciddi olumsuz sonuçlarla ilişkili olduğu düşünülen proaktif saldırganlığın ise ortaöğretim düzeyinde önemli bir davranışsal sorun olduğu anlaşılmaktadır.

Reaktif ve proaktif saldırganlık birbirinden ayrı özelliklere sahip olmalarından dolayı farklı önleme ve müdahale yaklaşımlarını gerektirmektedir. Okul psikolojik danışmanları okul ortamlarında saldırgan davranışlara müdahale etmek bakımından kritik bir rol üstlenmelerinden dolayı, araştırmadan elde edilen sonuçlar, okul psikolojik danışmanlarının farklı saldırganlık türlerini tanımaları ve saldırganlık türlerini dikkate alan uygun önleme ve müdahale yaklaşımları konusunda gerekli eğitimlerle desteklenmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Bunun yanında üniversitelerin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programlarında, okullarda saldırganlık, önleme ve müdahale yaklaşımlarını konu alan derslere yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Reaktif ve proaktif saldırganlık sınıflandırması, çok uzun bir araştırma geçmişine sahip olan saldırganlık konusu ile karşılaştırıldığında görece daha yeni bir araştırma alanı olmasından dolayı, her iki saldırganlık davranışını daha iyi anlamaya ve ilişkili olduğu değişkenleri incelemeye yönelik ileride yapılacak çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Bunun yanında saldırgan davranışlarda kültürel özelliklerin etkisi ile kız öğrencilerde saldırgan davranışların gelişimi konularının ileride yapılacak çalışmalarda ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, yalnızca İzmir ilinde görev yapmakta olan 208 okul psikolojik danışmanından elde edilen verilerle sınırlıdır. Farklı bölgelerde görev yapan okul psikolojik danışmanları ile yapılacak ileriki çalışmaların mevcut araştırma bulgularına katkıda bulunacağı beklenmektedir. Son olarak, bu araştırmaya ait veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket aracılığıyla toplanmıştır. İleride yapılacak çalışmaların

görüşme gibi nitel araştırma yöntemlerini kullanarak veri toplamasının konu ile ilgili daha derinlemesine bilgiler elde etmek bakımından yararlı olacağı söylenebilir.

Kaynaklar

- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration–aggression hypothesis: examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106, 59–73.
- Brendgen, M., Vitaro, F., Boivin, M., Dionne, G., & Perusse, D. (2006). Examining genetic and environmental effects on reactive versus proactive aggression. *Developmental Psychology*, 42 (6), 1299-1312.
- Brown, K. S., & Parsons, R. D. (1998). Accurate identification of childhood aggression: A key to successful intervention. *Professional School Counseling*, 2 (2), 135–140.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 133-148.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002.
- Fossati A, Raine A, Borroni S, Bizzozero A, Volpi E, Santalucia I, Maffei C. (2009). A cross-cultural study of the psychometric properties of the reactive-proactive aggression questionnaire among Italian non-clinical adolescents. *Psychological Assessment*, 11, 131–135.
- Fung, A.L., Raine, A., & Gao, Y. (2009). Cross-Cultural Generalizability of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (RPQ). *Journal of Personality Assessment*, 91(5), 473–479.
- Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Coie, C., & Schwartz, D. (2001). The dyadic nature of social information processing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (2), 268-280.
- Marsee, M. A. & Frick, P. J. (2007). Exploring the cognitive and emotional correlates to proactive and reactive aggression in a sample of detained girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 969-981.
- McAdams, C.R., Schmidt, C.D., & Christopher, D. (2007). How to help a bully: Recommendations for counseling the proactive aggressor. *Professional School Counseling*, 11(2), 121-128.

- McAdams, C., Shillingford, M. A., & Trice-Black, S. (2011). Putting research into practice in school violence prevention & intervention: How is school counseling doing? *Journal of School Counseling, 9* (12). Retrieved from <http://www.jsc.montana.edu/articles/v9n12.pdf>
- McAdams, C. R. (2002). Trends in the Occurrence of Reactive and Proactive Aggression Among Children and Adolescents: Implications for Preparation and Practice in Child and Youth Care. *Child & Youth Care Forum, 31*(2), 89-109.
- Poulin, F. & Boivin, M. (2000). Reactive and proactive aggression: Evidence of a two-factor model. *Psychological Assessment, 12* (2), 115-122.
- Rahman, A. K. M. R. (2009). Cultural differences in aggression: A case study in Bangladesh. *Journal of Life and Earth Science, 3-4*, 43-46.
- Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., et al. (2006). The Reactive-Proactive Aggression (RPQ) Questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior, 32*, 159-171.
- Uz Başı, A. ve Topçu Kabasakal, Z. (2010). Teachers' views and knowledge about reactive and proactive aggression: Findings from a survey in Turkey. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 2*, 1654–1659.
- Uz Başı, A. ve Yurdabakan, İ. (2012). Factor Structure of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire in Turkish Children and Gender, Grade-Level, and Socioeconomic Status Differences in Reactive and Proactive Aggression. *Journal of Psychoeducational Assessment, 30*, 284-297.
- Vitaro, F., Gendreau, P. L., Tremblay, R. E., & Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 39* (3), 377-385.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Barker, E. D. (2006). Subtypes of aggressive behaviors: A developmental perspective. *International Journal of Behavioral Development, 30* (1), 12-19.
- Walker, B. L. (2010). Cultural differences in relational aggression in elementary school-age sample. *Masters Theses & Specialist Projects* (Paper 177). Retrieved from <http://digitalcommons.wku.edu/theses/177>

Extended Abstract

Introduction

Several types of aggression have been identified in the literature. Reactive aggression versus proactive aggression is one of them. For almost two decades, some authors argued that subtypes of aggressive behavior should be distinguished on the basis of their form and function when examining the developmental trajectories, antecedents, and consequences of aggressive behavior. According to this notion, there are two types of aggressive behavior – reactive and proactive – on the basis of their underlying function or motivation.

Reactive aggression is a defensive, retaliatory response to a perceived provocation from a peer and is accompanied by a display of anger. Reactive aggression has its theoretical roots in the frustration–aggression model. According to this formulation, frustrations are aversive events and generate aggressive inclinations only to the extent that they produce negative affect. Proactive aggression is an unprovoked, deliberate, goal-directed behavior used to influence or coerce a peer. The theoretical roots of proactive aggression can be found in social learning theory. According to social learning theory, people acquire aggressive responses the same way they acquire other complex forms of social behavior. Social learning theory explains the acquisition of aggressive behaviors via observational learning processes. This study focused on school counselors' opinions about reactive and proactive aggression. The purpose of the study was to explore elementary, middle, and high school school counselors' views and knowledge about reactive and proactive aggression.

Method

The sample of the study included 208 school counselors (152 female and 56 male) in elementary, middle, and high schools in İzmir. The mean age of the participants was 38.38 (SD=5.71). A survey was used to collect data. The survey addressed eight topic areas: (a), the relative frequencies of reactive and proactive aggression among students that respondents observed, (b) the frequencies of reactive and proactive aggression among students that respondents observed during the last academic year, (c) participants' levels of knowledge about reactive and proactive aggression, (d) participant's of competence to intervene in reactive and proactive aggression (e) participant's observations about gender differences on reactive and proactive aggression, (f) participant's observations about the settings in which reactive and proactive aggressive behaviors occur the most, (g) trends observed in the occurrence of reactive and proactive aggression from the beginning of participant's careers to the present, and (h) school counselors' prevention and intervention methods to reactive and

proactive aggression. Demographic information about participants was also obtained. Additionally, information about reactive and proactive aggression was included in the survey.

Results

The findings showed that both reactive and proactive aggressive behaviors are widely prevalent among school-age children. Participants reported that boys exhibit more reactive and proactive aggressive behaviors than girls. The findings also showed that reactive aggression was most prevalent in hallways and playground, whereas proactive aggression was most prevalent in outside the school. In this study, school counselors' perceptions of knowledge and competence about aggressiveness were assessed. Results revealed that a majority of school counselors' levels of knowledge was partially sufficient. Similarly, the majority reported that they feel relatively competent to intervene in both reactive and proactive aggression. School counselors' observations concerning the trends over time in reactive and proactive aggression were also assessed. Participants reported that reactive aggressive behaviors have been increasing in recent years. Lastly, school counselors' prevention and intervention efforts to address aggressive behaviors were assessed. The results showed that most common methods for aggression prevention and intervention were individual counseling and services for families such as interviews with families.

Conclusion

The results of the study highlight the importance of identification, prevention and intervention to aggressiveness among students. School counselors play a critical role in the success of the efforts in reducing aggression at school. Schools which aim to decrease aggression at school might consider providing training for school counselors about different forms of aggressive behaviors and intervention in aggression at school. Training programs should focus on the identification of different forms of aggressiveness and effective methods to prevent and to intervene in reactive and proactive aggression.